

บทที่ ๔

วิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูกตเวทีของพระอานนท์

๔.๑ วิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูกตเวทีของพระอานนท์

วิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูของพระอานนท์มี พบว่ามี ๕ รูปแบบ คือ รูปแบบการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธเจ้า รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อพระประยูรญาติ รูปแบบแสดงต่อพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาเฝ้าพระพุทธเจ้า รูปแบบแสดงต่อพระพุทธศาสนา และรูปแบบแสดงต่อประชาชนทั่วไป

๔.๑.๑ วิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูของพระอานนท์ที่มีต่อพระพุทธเจ้า พบว่ามี รูปแบบบทธาบทการอุปัฏฐากตามหน้าที่ปกติ รูปแบบสนองงานที่ได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้า รูปแบบกิจกรรมพิเศษของพระอานนท์ วิเคราะห์รูปแบบการแสดงบทธาบทตามหน้าที่ปกติทั่วไป มีคอยรับฟังพุทธฎีกาว่ามีพระประสงค์สิ่ง เป็นยามเฝ้าอยู่ข้างนอก เพื่อที่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา มีเหตุเร่งด่วนอยากเข้ากราบ เป็นผู้ถือประทีปเดินรอบบริเวณพระคันธกุฎี และปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน คือ ถวายน้ำเย็น น้ำร้อนถวายไม้สีฟัน นวดพระหัตถ์และพระบาท ปิดกวาดพระคันธกุฎีและบริเวณ

วิเคราะห์รูปแบบทำหน้าที่สนองงานที่ได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้า พบว่า พระพุทธองค์ทรงให้ไปดำเนินการแทน มี การไปประกาศคว่ำบาตรแก่วัชพลิจฉวี การให้นางยักษิณีเข้าเฝ้าเพื่อรับการจ้องล้างจ้องผลาญซึ่งกันและกัน การให้เรียกภิกษุชาวนครเวสาลีเข้าเฝ้าเพื่อฟังอานาปานสติ การไปรับบิณฑบาตประจำในพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าปเสนทิโกศลแทนพระพุทธเจ้า การให้ไปสอนธรรมแก่พระนางมัลลิกาและพระนางวาสวชัตติยา พระมเหสีทั้งสองของพระเจ้าปเสนทิโกศลแทนพระองค์

วิเคราะห์รูปแบบกิจกรรมพิเศษของพระอานนท์ พบว่า มีรูปแบบการยอมสละชีวิตเพื่อพระพุทธรูป โดย การแสดงความจงรักภักดียอมสละชีวิตแทนพระพุทธรูป โดยการยื่นขวางทางช้างนาฬาคีรีที่กำลังตกมัน บ้าคลั่งจะเข้ามาทำร้ายพระพุทธรูป และการทูลขอพร ๘ ประการจากพระพุทธรูปหลังจากที่ได้รับการแต่งตั้งจากมติของสงฆ์ให้ทำหน้าที่ในการอุปฐากพระพุทธรูปแล้ว พร ๘ ประการนั้น พบว่า พระพุทธรูปจักไม่ประทานจีวรอันประณีต ไม่ประทานบิณฑบาตอันประณีต ไม่โปรดให้พระอานนท์ไปในที่ปะทะกับพระองค์ ไม่ทรงพาข้าพระองค์ไปในที่นิมนต์รับเขาไว้ พระพุทธรูปจักเสด็จไปสู่ที่นิมนต์ที่พระอานนท์รับไว้ ข้าพระองค์นำพุทธบริษัท ซึ่งมาแต่ไกลเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธรูปได้ในทุกขณะที่มาแล้ว ความสงสัยของข้าพระองค์มีเมื่อใด ขอให้ได้เข้าเฝ้าทูลถามเมื่อนั้นกับพระองค์ แสดงพระธรรมเทศนาอันใด ในที่ลับหลังข้าพระองค์จักตรัสพระธรรมเทศนานั้นแก่พระอานนท์

วิเคราะห์ พร ๘ ประการนั้น พรที่ทูลขอนั้นมีเงื่อนไขทั้งปฏิเสธและข้อร้อง พบว่า โดย ๔ ข้อแรก เป็นเงื่อนไขปฏิเสธ ๔ ข้อหลัง เป็นเงื่อนไขข้อร้องจากพระพุทธรูป เพื่อป้องกันการตำหนิจากมวลชน และการทูลขอพรของพระอานนท์ ยังพบอีกว่า พรข้อที่ ๑-๔ นั้น ก็เพื่อป้องกันคำครหาว่าพระอานนท์รับตำแหน่งเพื่อหวังลาภสักการะ การทูลขอพรข้อที่ ๕-๗ พบว่า เพื่อป้องกันคำครหาว่าพระอานนท์บำรุงพุทธรูปไปทำไมเพราะกิจเพียงเท่านั้นพระพุทธรูปยังไม่ทรงสงเคราะห์ อีกทั้งยังเป็น การมุ่งหวังเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่มหาชน เพราะการที่ไม่สูญเสียไปจากการที่อยู่ใกล้ชิดพระพุทธรูป และการทูลขอพรข้อที่ ๘ พบว่า เพื่อป้องกันเมื่อมีคนมาถามว่าคาถานี้ สูตรนี้ ชาดกนี้ พระพุทธรูปตรัสไว้ที่ไหน ถ้าตอบเขาไม่ได้ก็จักถูกตำหนิว่าพระอานนท์นี้ เฝ้าติดตามพระพุทธรูปเหมือนเงาติดตามตัวอยู่เป็นเวลานานทำไมเรื่องเพียงเท่านั้นไม่รู้

วิเคราะห์รูปแบบความกตัญญูที่แสดงถึงการปกป้องพระเกียรติคุณของพระพุทธรูปและสถาบันสงฆ์ พบว่า หลังจากที่ทำสังคายนาเสร็จสิ้นแล้ว พระอานนท์ถูกที่ประชุมสงฆ์ตำหนิด้วยสาเหตุ ๕ ประการ เกี่ยวกับ ไม่ทูลถามเรื่องสิกขาบทเล็กน้อย เวลาเย็บจีวรของพระพุทธรูป ได้ใช้เท้าหนีบชายผ้าด้านหนึ่งไว้ ปลอ่ยให้สตรีถวายบังคมพระพุทธรูปสรีระจนน้ำตาเปื้อนพุทธรูปสรีระ ไม่กราบทูลให้พระพุทธรูปทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ตลอดกับ เมื่อพระองค์ทรงทำนิมิตโอภาส ขวนขวายให้สตรีได้บวชในพระธรรมวินัย ทั้งนี้ ก็เพื่อปกป้องพระเกียรติคุณของพระพุทธรูปและสถาบันสงฆ์ พระอานนท์ก็ยอมรับผิดชอบในการกระทำทุกอย่างที่ถูกตำหนิ พร้อมกับการแสดงอาบัติทุกกฎ และได้ชี้แจงทุก

ประเด็น พระอานนท์จึงเป็นแบบอย่างที่ดีเลิศในการที่ไม่มีทิฐิมานะ ท่านยอมรับความเห็นของสงฆ์ส่วนรวม ทั้งๆ ที่ท่านไม่เห็นว่าจะเป็นความผิด แต่เมื่อเป็นมติสงฆ์ส่วนรวมท่านก็ยอมปลงอาบัติ พระอานนท์เป็นผู้มีการศึกษาดีเยี่ยมผู้หนึ่งในสมัยนั้น เพราะผู้ที่เป็นอุปัฏฐากของพระพุทธเจ้าต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ไกล รอบรู้เฉลียวฉลาด เป็นต้น

๔.๑.๒ วิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อพระประยูรญาติ พบว่า มีรูปแบบการช่วยให้พระนางมหาปติปาโคตรมีได้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุณี โดยเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลอ้อนวอนเพื่อให้พระพุทธองค์ประทานบรรพชาอุปสมบทแก่พระนางพร้อมด้วยหญิงบริวารแต่พระพุทธเจ้าก็ยังไม่ทรงอนุญาต ท่านจึงคิดทูลขออนุญาตโดยปริยายอื่นซึ่งเป็นการใช้ปัญญาอันลึกซึ้งของพระอานนท์ ด้วยการยกปัญหาขึ้นทูลถามว่า หากสตรีออกบวชในพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงประกาศแล้วจะสามารถทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตผลได้หรือไม่ พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า “สามารถกระทำได้” พระอานนท์ จึงกราบทูลว่า เมื่อเป็นเช่นนั้นขอพระพุทธองค์ทรงพระกรุณาประทานบรรพชาอุปสมบทให้แก่พระนางมหาปติปาโคตรมีพระมาตุจฉาของพระพุทธองค์ซึ่งทรงมีอุปการะมาก ทรงประทับประคองเลี้ยงดู ถวายพระชิรธาราแต่พระองค์ตั้งแต่พระชนนีสวรรคตแล้ว ให้พระองค์ได้เสวยดุจพระชนนีตลอดมา ขอพระพุทธเจ้าโปรดประทานโอกาสให้สตรีได้บวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงประกาศแล้วเถิด พระพุทธเจ้า เมื่อทรงสดับคำวิงวอนของพระอานนท์ ซึ่งประกอบด้วยคำพรรณนาถึงคุณความดีของพระมาตุจฉา เสริมให้เกิดญาติสังคหอุปการธรรมในพระทัยแรงกล้าขึ้น ทำให้พระพุทธเจ้าทรงน้อมพระทัยให้ทรงพระกรุณาแล้วตรัสว่า ถ้าหากพระนางมหาปติปาโคตรมียอมรับครุธรรม ๘ ประการได้แล้วไซ้ เราตถาคตก็จะอนุญาตให้อุปสมบทตามที่พระนางปรารถนา และการยอมรับครุธรรม ๘ ประการของพระนางนั้นเป็นการได้อุปสมบทของพระนาง และครุธรรม ๘ ประการ ได้แก่ ภิกษุณีแม้บวชช้อยพรรษาแล้วก็ต้องกราบไหว้ภิกษุแม้บวชวันเดียว จะอยู่ในวัดที่ไม่มีภิกษุไม่ได้ ต้องไปถามวันอุโบสถและเข้าไปฟังโอวาทจากภิกษุทุกกึ่งเดือน อยู่จำพรรษาแล้วต้องปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ต้องอาบัติหนัก ต้องประพฤติมานัตในสงฆ์สองฝ่าย ต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์สองฝ่ายเพื่อนางสิกขมานา ไม่พึงด่า ไม่พึงบริภาษภิกษุไม่ว่าจะโดยปริยายใด ๆ ไม่ให้ภิกษุณีว่ากล่าวภิกษุแต่ภิกษุว่ากล่าวภิกษุณีได้

วิเคราะห์รูปแบบการการแสดงธรรมแก่พระประยูรญาติ พบอีกว่า พระอานนท์เถระได้จำเริญชนมายุถึง ๑๒๐ ปี ท่านพิจารณาเห็นว่ากาลที่จะปรินิพพานได้มาถึงแล้ว ท่านจะพยายาม

บรรจงหยิบยื่น ความสามัคคีธรรม และความสันติสุขของบ้านพี่เมืองน้องทั้งสองฝั่งแม่น้ำโรหิณีให้ราบรื่นที่สุด โดยยึดเอาบทเรียนจากการเสด็จปรินิพพานของพระบรมศาสดาที่กรุงกุสินารามาประยุกต์ใช้ พระอานนท์ก็อำลาพระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย อำลาบริษัททั้งสิ้น ๒ พระนคร ท่านเข้าเตโชกสิณลอยขึ้นไปในอากาศอยู่เหนือกลางแม่น้ำโรหิณี แล้วแสดงธรรมแก่พระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระญาติและมหาชนกำลังชื่นชมครุฑดื่มกับธรรมเทศนากันถึงปรินิพพาน ขณะที่ท่านลอยอยู่ในอากาศก็อธิษฐานจิตขอให้เกิดเตโชธาตุ รุ่งโรจน์โชตินาการเผาสุริยาร่างของท่านโดยพลัน พระญาติทั้งสองฝ่าย บันเทิงในธรรม และความมหัศจรรย์ในปาฏิหาริย์ของท่านเป็นอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น ทั้ง ๒ พระนคร จึงพร้อมใจกันสร้าง “อานนทเจดีย์” ขึ้นเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิของพระอานนท์เถระ เป็นปูชนียสถานที่งามสง่าคู่บ้านคู่เมือง

วิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อพระประยูรญาติ ด้วยการสงเคราะห์ญาติ ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงความกตัญญู เป็นบ่อเกิดของความรักความเมตตา เริ่มจากคนใกล้ชิดสนิทสนมในวงศ์ตระกูลของตน ขยายวงกว้างออกไปไม่สิ้นสุด เป็นสิ่งที่คำจูนสังคมในโลก และมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการสงเคราะห์ญาติ เป็นหลักธรรมอันก่อให้เกิดความรักความนับถือเคารพซึ่งกันและกัน เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์มีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน โดยเฉพาะการพึ่งพาอาศัยเครือญาติเป็นสิ่งที่เย็นใจ สบายใจอย่างที่สุด เมื่อมีความทุกข์ ผู้ที่จะให้ความช่วยเหลืออันดับแรกคือญาติ ดังนั้นการสงเคราะห์ญาติ มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและเครือญาติพัฒนาศักยภาพ ยกกระดับจิตใจผู้ทำการสงเคราะห์ให้มีความรัก ความเมตตา เป็นคนดี มีความกตัญญูกตเวที เป็นนักปราชญ์ มีกัลยาณมิตร มีความรักดี และช่วยป้องกันความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นแก่ตนและเครือญาติ สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป และการสงเคราะห์ญาติในพระพุทธศาสนามี ๒ ประการ คือ

๑) การสงเคราะห์ด้วยอามิส คือ การอนุเคราะห์ การสงเคราะห์ การช่วยเหลือวัตถุสิ่งของ หรือด้วยกำลังกายกำลังใจ เช่น การช่วยเหลือด้วยปัจจัยสี่ ช่วยเหลือด้วยพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ พื้นฐาน ช่วยรักษาในยามเจ็บไข้ ช่วยขจัดปัญหาความขัดแย้งทางสังคมช่วยเหลือกิจการงานให้เกิดความสำเร็จ

๒) การสงเคราะห์ด้วยธรรมะ คือ การอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ช่วยเหลือ แนะนำสั่งสอน ตักเตือน ชักชวนหมู่ญาติให้ปฏิบัติธรรม ด้วยการให้ทานรักษาศีล เจริญภาวนา และอีกอย่าง คือ การประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม เป็นที่พึ่งอาศัยแก่หมู่ญาติ จัดเป็นการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ด้วยธรรม

รูปแบบการแสดงความกตัญญู โดยการสงเคราะห์ในลักษณะนี้ เป็นการแสดงความนับถือญาติ และแสดงความเอื้อเฟื้อเพื่อเอาใจใส่ทุกข์สุขของญาติ ให้ความสำคัญต่อความคิดความรู้สึกของญาติ ด้วยความเคารพนับถือ ในฐานะบุคคลที่เป็นที่รักของตน จัดเป็นญาติสังคหะ การแสดงความกตัญญูต่อญาติ เป็นเหตุแห่งความรักนับถือ ก่อให้เกิดความสมานสามัคคี

ดังนั้น รูปแบบการแสดงความกตัญญูของพระอานนท์ต่อพระประยูรญาติ พบว่า การสงเคราะห์ญาติด้วยธรรมะ ซึ่งถือเป็นรูปแบบการแสดงความกตัญญูประการหนึ่ง เพราะท่านแม้จะได้ชื่อว่า ออกจากเรือนบวชโดยไม่มีครอบครัว หลีกหนีความวุ่นวายจากญาติ ทางสายโลหิต เพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

แต่แนวคิดอีกอย่างหนึ่ง ก็ยังมีภาระหน้าที่ต่อการสงเคราะห์ญาติ ที่สืบเนื่องกันมาทางสายโลหิต ตามสมควร แก่ฐานะ หลักธรรมที่เป็นเครื่องส่งเสริม สนับสนุนในการอนุเคราะห์สงเคราะห์ญาติ ปฏิบัติต่อญาติอย่างถูกต้องเหมาะสม เช่น สังคหวัตถุ ความกตัญญูกตเวที ความสำเร็จของการสงเคราะห์ญาติการสงเคราะห์ญาตินั้น พบว่า เป็นบ่อเกิดของความรักความเมตตา เริ่มจากคนใกล้ชิดสนิทสนม ในวงศ์ตระกูลของตน ขยายวงกว้างออกไปไม่สิ้นสุด เป็นสิ่งค้ำจุนสังคมในโลก จึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการสงเคราะห์ญาติ ชื่อว่าเป็นมงคล และยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น เป็นบ่อเกิดของการเสียสละ แบ่งปันในระหว่างผู้ที่รักใคร่สนิทสนมกัน และขยายขอบเขตออกไปในสังคมทั่วไป เป็นสิ่ง นำความเจริญมาสู่ตนเอง เครือญาติและผู้อื่น ความกตัญญูเป็นหลักธรรมอันก่อให้เกิด ความรักความนับถือเคารพซึ่งกันและกัน

พุทธศาสนิกชนไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา มาเป็นเวลานาน ได้ปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ญาติ และพบว่าในมงคลสูตร และถือตามแบบอย่างตามรูปแบบการแสดงความกตัญญูของพระอานนท์ที่มีต่อพระประยูรญาติ ทำให้สังคมชาวพุทธไทย มีความรักสมานสามัคคี มีการ ช่วยเหลือเผื่อแผ่ในเครือญาติ ยังพบอีกว่า ความผูกพันทางเครือญาติ จึงเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับสังคมไทย และถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยโดยเฉพาะ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า หลักการสงเคราะห์ญาติได้ฝังรากลึกในจิตใจของผู้คน และมีอิทธิพลต่อประเพณี วัฒนธรรมของสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๔.๑.๓ วิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อพุทธศาสนิกชนที่เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พบว่า มีรูปแบบเป็นที่ปรึกษา เป็นการฆ่าเวลาที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เช่น พระอานนท์ถูกพระเจ้าปเสนทิโกศล ผู้มีความสงสัยในเรื่อง อภิสมจาร วจีสมจาร และมนโสมจารของ

พระพุทธเจ้า เพราะกายสมาจาร วจีสมาจารของพระพุทธเจ้าเป็นกุศลไม่มีโทษ ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น มีความสุขเป็นผล

รูปแบบการนำถวายทาน พบว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จออกจากเมืองพาราณสี พร้อมด้วย ภิกษุสงฆ์ พราหมณ์คนหนึ่งในจำนวนนั้น ก็ตั้งใจที่จะจัดอาหารถวายเช่นกัน แต่ไม่ได้โอกาส จึงไป ตรวจดูโรงครัวพบว่า ไม่มีขนมหวาน จึงเข้าไปเรียนปรึกษาพระอานนท์ ซึ่งท่านก็ไปกราบทูลถาม พระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาต ให้พราหมณ์นั้นจัดทำขนมหวานถวายทานได้

รูปแบบการแนะนำเกี่ยวกับ อานนทโพธิ์ พบว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปโปรดสัตว์ที่อื่น วิหารก็ว่างเปล่า ไม่มีร่องรอยอะไรเลย อุบาสก อุบาสิกา ที่นำดอกไม้ของหอมไปก็ไม่มีที่จะบูชา จึงวางไว้ที่พระคันธกุฎี อนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงเข้าไปเรียนปรึกษาพระอานนท์ พระอานนท์ก็ได้ไปทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องเจตีย์ว่า มีกี่อย่าง ซึ่งก็ได้รับคำตอบว่า มีอยู่ ๓ อย่าง คือ สารีริกธาตุเจตีย์ บริโภคเจตีย์ และอุเทสิกเจตีย์ ดังนั้นท่านจึงได้แนะนำพระเจ้าปเสนทิโกศล นางวิสาขามหาอุบาสิกา และอนาถบิณฑิกเศรษฐีร่วมกันปลูกต้นโพธิ์ ฉะนั้นโพธิ์จึงได้ชื่อว่า “อานนทโพธิ์”

รูปแบบแนะนำถวายผักสด พบว่า เจ้าโรรษมัลลกษัตริย์ทรงประสงค์ที่จะถวายทานแด่ พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ แต่ไม่ได้โอกาส เพราะมีผู้คนมาถวายทานจำนวนมาก จึงเสด็จไป เรียนปรึกษาพระอานนท์ เพื่อขอคำแนะนำเรื่องที่จะถวายผักสดและขนมหวาน พระอานนท์ ได้ทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาต จัดผักสดและขนมหวานถวาย

รูปแบบการทูลพระพุทธเจ้านิวัตจากป่าปาลิเรยกะ พบว่า เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐี นาง วิสาขามหาอุบาสิกาและภิกษุสงฆ์จากทิศต่างๆ ใคร่ที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า จึงพากันไปขอร้องพระ อานนท์ให้นำเสด็จพระพุทธเจ้า ซึ่งจำพรรษาอยู่ที่ป่าปาลิเลยกะเสด็จกลับเมืองสาวัตถี ท่านก็ได้ รับทราบทูลพระพุทธเจ้าให้เสด็จกลับได้เป็นผลสำเร็จ

รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อพุทธศาสนิกชนที่เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พบว่า มีการให้ คำปรึกษา และการแนะนำ ซึ่งถือเป็นการปฏิสนธามีความสำคัญมากในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็น หลักหลักธรรมข้อหนึ่งในการระ ๖ ซึ่งผู้ปฏิบัติหน้าที่นี้ พบว่า พระอานนท์ ให้ความสำคัญ ให้ความสำคัญ เห็นคุณค่าในธรรมนี้ ดังนั้น ท่านจึงปฏิบัติในปฏิสนธารุกต้องเหมาะสม เพราะการต้อนรับนี้ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการสร้างศรัทธา ความเลื่อมใสแก่ตนเองและหรือสถาบันนั้นๆ และยังพบอีกว่า เป็น จุดเริ่มต้นแห่งความสัมพันธ์ และความรู้สึกที่ดีต่อผู้ปฏิสนธารด้วย เมื่อมองมาที่ผู้ปฏิสนธารเองก็ได้ชื่อว่า ได้เคารพธรรม ได้ปฏิบัติตามธรรม ได้เจริญกุศลธรรม เกื้อกูลมิตรด้วยความชอบธรรม ด้วยอามิส

และด้วยธรรม อันเป็นเหตุปัจจัยให้เสริมสร้างความรัก ความสามัคคี ความปรองดอง สมานฉันท์ การยึดเหนี่ยวน้ำใจให้เกิดขึ้นในหมู่คณะได้

รูปแบบการแสดงความกตัญญูดังกล่าว เมื่อมองไปในวงกว้าง พบว่า พระอานนท์เองก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้สร้างความมั่นคงให้แก่พระศาสนา โดยที่การกระทำเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของภาคปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอันเป็นปฏิบัติบูชา โดยนัยนี้พบว่า ได้สร้างเหตุปัจจัยเครื่องป้องกันภัยให้แก่พระศาสนาในที่สุด ส่วนคุณศัพท์เอง เมื่อปฏิบัติตามหลักปฏิสันถารนี้แล้ว จะพบว่าได้สร้างเหตุปัจจัยแห่งความมั่นคงและความเจริญให้เกิดขึ้นแก่ตัวเองและสังคมประเทศชาติได้

การแสดงความกตัญญูของพระอานนท์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนที่มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ประกอบด้วยประประโยชน์ และพบอีกว่า มีการกล่าวแนะนำชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ช่วยแก้ไขข้อปัญหาสงสัยทางธรรม ทำให้ผู้ที่มา มีจิตใจโล่งโปร่งสบาย ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูด้วยการปฏิสันถารด้วยธรรมซึ่งเป็นการปฏิสันถารที่เลิศกว่าและมีความสำคัญกว่าอามิสปฏิสันถาร โดยความมุ่งหมายเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ต่ออาคันตุกะผู้มาถึง

อีกประการหนึ่ง ยังพบอีกว่า ปฏิสันถารนี้เป็นวิธีสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน เป็นการรวมน้ำใจหรือการเชื่อมสัมพันธ์ใจคนให้เป็นหนึ่งเดียว ด้วยการแสดงออกซึ่งความรักและปรารถนาดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันซึ่งกันและกัน ประสานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และถือว่าเป็นภาวะที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งเมตตาธรรมและกรุณาธรรม ที่แสดงออกมาในรูปแบบของปฏิสันถาร ด้วยการต้อนรับแขกด้วยธรรม เช่น พุดคุยด้วยไมตรี ด้วยคำไพเราะ ให้คำแนะนำ เมื่อแขกมาปรับทุกข์ ให้กำลังใจ เมื่อเขาท้อแท้ ให้ความเป็นกันเอง ให้การต้อนรับกล่าวแนะนำในทางธรรม เพื่อเป็นข้อคิดเตือนสติไม่ให้ประมาทหมัวเมาในชีวิต ในความไม่มีโรค ตลอดจนเมื่อมีผู้มาโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้กล่าวธรรมะ ดังนั้น การปฏิสันถาร จึงพบได้ว่า เป็นงานที่มีเกียรติเป็นหน้าเป็นตา เป็นการแสดงความเคารพต่อกัน โดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่หวังอามิสสินจ้าง และถือว่าปฏิบัติโดยมีความตระหนักรู้ว่า เป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ มุ่งหวังด้วยประโยชน์สุขที่ผู้มาจะพึงได้รับ

๔.๑.๔ วิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อพระพุทธศาสนา พบว่า มีรูปแบบในด้านการสร้างความมั่นคงในพระพุทธศาสนา การร่วมทำปฐมสังคายนาในครั้งที่ ๑ เพราะพระอานนท์ เป็น เป็นผู้จดจำหลักธรรมคำสั่งสอน ทั้งหมดไว้ ดังนั้นจึงพบว่า บทบาทของพระอานนท์ในการเข้าร่วมสังคายนานั้น นับได้ว่ามีความสำคัญมากต่อการสร้างความมั่นคงของพระศาสนา จึงเป็นผู้ทรงคุณค่าในทางพระศาสนาอย่างแท้จริง และในช่วงหลังปรินิพพานไปแล้วยังพบว่า พระเถระที่เคย

ได้ศึกษามาโดยตรงจากการได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็น ได้รู้ และเคยได้ปฏิบัติร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้านั้น ได้ลดจำนวนลงมาก เพราะแก่ชรา หรือปรีณิพพานลงไปเหลือน้อยลงทุกขณะ และผู้ที่ทรงจดจำพระธรรมวินัยได้มากเท่ากับพระอานนท์ในขณะนั้นไม่มีอีกแล้ว ดังนั้น ในการทำสังคายนาในครั้งที่ ๑ หลังจากพระพุทธเจ้าได้ปรีณิพพานไปแล้วได้ ๓ เดือน แต่ขาดพระอานนท์เข้าร่วมในการสังคายนา ครั้งนั้นไม่ได้โดยเด็ดขาด ดังนั้นคุณค่าในทางพระศาสนาของพระอานนท์ พบว่า การสืบทอดพระศาสนาให้มีความมั่นคงในพระธรรมวินัย ดังนั้นพระอานนท์จึงถือได้ว่าเป็นผู้รักษาพระธรรมวินัยให้มั่นคง และการทำให้พระธรรมวินัยมีความมั่นคงไว้ได้ นับว่าเป็นการรักษาพระศาสนาไว้ให้มีความมั่นคง

รูปแบบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า มีการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทบุคคลทั่วไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทางตรงของพระอานนท์ พบว่า ในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ได้ให้คำแนะนำ ปรีกษา สนทนา โต้ตอบปัญหาธรรม ในฐานะที่ท่านได้รับฟังมาจากพระพุทธเจ้าโดยตรง แล้วนำไปเผยแผ่แก่พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่างๆ พบว่ามี วิธีบรรยาย วิธีแสดงธรรมแบบกว้างๆ ในที่ประชุมใหญ่แก่ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสที่ต้องการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม นอกจากนั้นยังพบอีกว่า มีวิธีอื่นๆ อีกที่ได้ใช้เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกมาก เช่น การอธิบายขยายความ การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม เป็นต้น และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอานนท์ มี ๒ ลักษณะ พบว่า การแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไป คือ แสดงธรรมแก่ภิกษุ ซึ่งเป็นนักบวชด้วยกัน มีการแสดงธรรมแก่นางภิกษุณี แสดงธรรมแก่อุบาสก และแสดงธรรมแก่อุบาสิกา แสดงแก่บุคคลทั่วไปที่อยู่นอกพระพุทธศาสนา และการดำรงรักษาพระสัทธรรมวินัย ได้แก่ การทูลถามปัญหาต่างๆ ที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับพระธรรม มี เรื่อง นิโรธ เรื่องเวทนา เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องโลกและโลกว่างเปล่า เรื่องโลกสูญ เรื่องอตฺตา เรื่องภพ เรื่องนิพพาน เป็นต้น

รูปแบบในด้าน นวกรรม พบว่า พระอานนท์ ได้เป็นผู้ออกแบบเครื่องนุ่งห่มของพระสงฆ์ ในศาสนาเพื่อให้มีความเหมาะสม มี ตัดเย็บจีวร ทำกุลี (ผ้าชิ้นยาว) อัฏฐมกุลี (ผ้าชิ้นสั้น) ทำผ้ามณฑล (กระทงใหญ่) อัฏฐมณฑล (กระทงเล็ก) การแนะนำให้พระเจ้าปเสนทิโกศล นางวิสาขา มหาอุบาสิกา และอนาถบิณฑิกเศรษฐี ร่วมใจกันปลูกต้นโพธิ์ และการปลูกสร้างอารามอันเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ ตลอดจนเครื่องใช้สอยต่างๆ ที่จำเป็นจาก นางวิสาขา อนาถบิณฑิกเศรษฐี หรือผู้มีศรัทธา ในพระพุทธศาสนาอื่นๆ อีกจำนวนมาก แก่ภิกษุ ภิกษุณี ตามคำแนะนำของพระอานนท์

รูปแบบลักษณะพิเศษต่อพระพุทธศาสนาในด้านอื่นๆ พบว่า เป็นเรื่องของคุณสมบัติเฉพาะตัวของพระอานนท์หลายๆอย่าง มี อัมฤตธรรม ๔ ประการ คุณสมบัติ ๕ ประการ คือ เป็นพหูสูตรเป็นผู้ที่ได้สดับตรับฟังมาก เป็นผู้มีสติ คือมีสติมั่นคง เป็นผู้มีมคฺติ คือวิธีการจดจำสิ่งต่างๆ ได้ดี เป็นผู้มีมิตฺติ คือมีวิธีทรงจำไว้ เป็นพุทธอุปัฏฐาก และเป็นผู้ใฝ่ในการศึกษา เรื่องบุคลิกลักษณะ พบว่า เป็นผู้ที่มีความรอบคอบ เป็นผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นผู้มีนินัยประหยัด เป็นผู้มีศิลป์ เป็นผู้มีเมตตา และเป็นผู้มีความจงรักภักดี เป็นต้น คุณสมบัติต่างๆ ดังกล่าวนี้นำมาทำให้พระอานนท์เป็นผู้ที่มีลักษณะพิเศษที่น่าสนใจ เป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงสติปัญญา ความรู้และความสามารถของพระอานนท์ที่แสดงออกในทางกาย วาจา และใจ ได้อย่างเหมาะสม และเหมาะแก่การอันควร

๔.๑.๕ วิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อประชาชนทั่วไป พบว่า มีการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลทั่วไป คือ บุคคลผู้มีได้นับถือพุทธศาสนา และพุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา เป็นต้น เช่นลัทธิของครูทั้ง ๖ มี ปุณณกัสนปะ โมกขลิโกศาละ อจิตเตสสัมพล ปกฺกะกัจจายนะ นิครนถนาฏบุตร และสัณฺฑชัยเวฬุภฺตรบุตร

วิเคราะห์รูปแบบการตอบปัญหาธรรม พบว่า มีรูปแบบโดยการเปรียบเทียบ และโดยอุปมาอุปไมย หรือแสดงการแก้ปัญหารธรรมนั้นโดยลำดับ จะพบจากการแสดงการตอบปัญหาธรรมแก่พราหมณ์ชื่ออุณณภพถึงเรื่องประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนาของสมณโคดมเพื่อประโยชน์อะไร ท่านก็ตอบว่า เพื่อละฉันทะและอธิบายถึงวิธีที่จะละฉันทะได้นั้นต้องมีการเจริญอิทธิบาท ๔ อุณณภพพราหมณ์เรียนถามอีกว่า ท่านจะเอาฉันทะไปละฉันทะได้อย่างไร ท่านก็เปรียบเทียบให้อุณณภพพราหมณ์ฟังว่า เปรียบเหมือนอุณณภพนี้แหละ เมื่อก่อนที่จะมาสู่อารามก็มีความพึงพอใจ มีความเพียร ความคิด ความตรึกตรองว่า เราจะไปอาราม ครั้นไปถึงอารามแล้ว สิ่งเหล่านั้นก็สงบ ระวังไปเช่นเดียวกับภิกษุผู้ปรารถนาที่จะบรรลุพระอรหันต์ ในเบื้องต้นก็มีความพึงพอใจ ความเพียร ความคิด ความตรึกตรอง เพื่อให้บรรลุพระอรหันต์ ครั้นได้บรรลุพระอรหันต์แล้ว สิ่งเหล่านั้นก็เป็นอันสงบระงับไป อุณณภพจึงยอมรับและเห็นด้วย

การตอบปัญหาธรรมแก่ ฉันทนปรินิพพาชกถึงเรื่อง เหล่าภิกษุสงฆ์นี้ได้บัญญัติการละราคะ โทสะ โมหะไว้หรือไม่ เห็นโทษอะไรจึงได้บัญญัติไว้ พบว่า ท่านตอบว่า ได้บัญญัติเพราะเห็นโทษคือบุคคลที่ถูกความกำหนัดครอบงำจิตใจไว้ จึงเป็นคนดुरาย ถูกความดुरายครอบงำจิตใจไว้จึงเป็นคนหลง ถูกความหลงครอบงำจิตใจไว้ จึงเป็นคนที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ได้รับทุกข์ทรมานสททางจิตใจแล้ว ประพฤติกายทุจริต วิชิตทุจริต มโนทุจริต ไม่รู้จักประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นเป็นต้น ฉันทนปรินิพพาชก

จึงถามวิธีปฏิบัติเพื่อละระคะ โทสะ และโมหะ พบว่า ท่านตอบว่า ต้องละด้วยวิธีการของอริยมรรค หรือการให้ความอนุเคราะห์ตามควรแก่กรณี และในการที่จะขอเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และการตอบ ปัญหาอื่นๆ พบว่าท่านตอบ ตามความรู้ความสามารถของท่านแก่บุคคลที่อยู่นอกศาสนาเหล่านี้ ดังเช่น การทูลถามปัญหาหรือการตอบปัญหาต่างๆ ของพระอานนท์ ต่อพระพุทธเจ้า เพื่อประโยชน์ แก่บุคคลทั่วไป ตามที่ปรากฏในพระสูตรต่างๆ

รูปแบบประสานงานและแก้ปัญหาของภิกษุ พบว่า แก้ปัญหาโดยวิธีป้องกัน และโดย วิธีการให้สำนึกผิด เช่น เมื่อพระอานนท์และภิกษุทั้งหลายได้สดับข่าวว่า พระเทวทัตวางแผนจะปลง พระชนม์พระพุทธเจ้า จึงพากันเดินจงกรมอยู่รอบ ๆ วิหารของพระพุทธเจ้า กระทำการสาธยายเสียง ดังอึกทิกกีก้อง เพื่ออารักขาป้องกันคุ้มครองพระองค์ การเป็นผู้ประสานภิกษุชาวเมืองโกสัมพีที่แตก ความสามัคคีกัน เพราะเหตุเรื่องน้ำชำระที่เหลือไว้ในภาชนะที่วัจกุฎี เมื่อไม่ยอมกันและกัน จึงเกิด แยกแยะเป็น ๒ ฝ่าย แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงตกเตือนก็ไม่ฟัง พระองค์จึงได้เสด็จหลีกไปจำพรรษา ณ ป่ารักขิตวัน เมื่ออุบาสกอุบาสิกาไปวัดไม่พบพระพุทธเจ้า และทราบเรื่องทั้งหมด จึงทรมานภิกษุ เหล่านั้นด้วยการไม่ถวายภัตตาหาร เสนาสนะ ไม่ทำสามิจักรม จึงทำให้ภิกษุเหล่านั้นได้รับความ ลำบาก ภายหลังเมื่อสำนึกผิดจึงพากันไปหาพระอานนท์ขอร้องให้ท่านพาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อขอ พระพุทธเจ้ายกโทษให้

รูปแบบประสานงานและแก้ปัญหาของอุบาสก พบว่า โดยการแก้ปัญหามาตามความเป็นจริง เช่น เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศล ได้เข้าไปทรงถามปัญหา เรื่อง กายสมาจาร วจีสมาจาร และมโน สมาจารของพระพุทธเจ้า ที่บัณฑิตติเตียนอยู่มีหรือไม่ ซึ่งท่านก็ได้ถวายคำวิสัชนาไปว่า ไม่มีเลย เพราะกายสมาจาร วจีสมาจาร และมโนสมาจารของพระพุทธเจ้าเป็นกุศลไม่มีโทษ ไม่เบียดเบียน ตนเองและผู้อื่น มีความสุขเป็นผล

การทูลขออนุญาตพระพุทธเจ้า พบว่า จะต้องรอโอกาสให้เหมาะสม เช่น การที่จะ ให้ พราหมณ์คนหนึ่งติดตามเสด็จออกจากเมืองพาราณสีมุ่งตรงไปยังอันธวัชนันท ตั้งใจที่จะจัดอาหาร ถวาย แต่ก็ไม่ได้โอกาสทั้ง ๆ ที่ติดตามมา ๓ เดือนแล้ว จึงเข้าไปติดต่oprสานกับพระอานนท์ ท่านก็ได้ทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ และพระองค์ทรงอนุญาต จึงแจ้งให้พราหมณ์นั้นทราบ พราหมณ์นั้น ได้ถวายขนมหวานแด่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์

การทูลถามเรื่องเจตีย์และการแนะนำการปลูกต้นไม้ พบว่า ต้องการความชัดเจนจาก พระพุทธเจ้า เช่น เมื่อนาถบิณฑิกเศรษฐีคิดว่า พระเชตะวันเป็นวิหารที่ตนได้สร้างถวาย เมื่อ

พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปโปรดสัตว์ที่อื่น วิหารก็ว่างเปล่า ไม่มีร่องรอยอะไรเลย อุบาสกอุบาสิกา นำดอกไม้ของหอมไปก็ไม่มีที่จะบูชา จึงวางไว้ที่ประตูพระคันธกุฏี วันหนึ่งจึงเข้าไปพบพระอานนท์ และท่านได้ไปถามพระพุทธรูปเจ้าเรื่องเจดียว่ามีกี่อย่าง ก็ได้รับคำตอบว่า มี ๓ อย่าง คือ สารริกธาตุเจดีย บริโภคเจดีย และอุเทสิกเจดีย ดังนั้น ท่านจึงแนะนำให้พระเจ้าปเสนทิโกศล นางวิสาขามหาอุบาสิกา และอนาถบิณฑิกเศรษฐีร่วมกันปลูกต้นโพธิ์ โพธิ์นั้นจึงชื่อว่า “อานันทโพธิ์”

การแนะนำถวายทาน พบว่า จะต้องรอโอกาสเหมาะสมและได้รับพุทธานุญาต เช่น การแนะนำให้เจ้าโรหมัลลกษัตริย์ทรงประสงค์ที่จะถวายทานแด่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์แต่ไม่ได้โอกาส เพราะมีคนมาถวายทานเป็นจำนวนมาก จึงเสด็จไปประสานกับพระอานนท์ซึ่งเป็นสหายเก่า เพื่อช่วยดำเนินการกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาต เจ้าโรหมัลลกษัตริย์ จึงได้จัดผักสดและขนมหวานถวาย

รูปแบบการประสานงานแก้ปัญหาของอุบาสิกา พบว่า รูปแบบการแก้ปัญหาต้องอ้างพระพุทธพจน์ ดังเช่น พระอานนท์เถระ เป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าอีกรูปหนึ่งที่ได้เข้าไปประสานงาน และแก้ปัญหาของอุบาสิกาในด้านต่าง ๆ เช่น นางมิกศาลาได้ไปเรียนให้กับท่านว่า “ธรรมของพระพุทธเจ้าเอาแน่ไม่ได้ เพราะคนที่ประพฤติพรหมจรรย์กับคนไม่ประพฤติพรหมจรรย์มีคติเสมอกันในสัมปรายภพ โดยนางเล่าว่าปุราณะบิดาของนางเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ งดเว้นจากเมถุนธรรมเมื่อถึงแก่กรรมแล้วพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่า เป็นสกทาคามีบุคคลไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต และอีกคนชื่ออสิทัตต์เป็นสหายบิดาของนางไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์ เพียงแต่สันโดษในภรรยาของตนเท่านั้น เมื่อเขาตายไปแล้ว พระพุทธเจ้าพยากรณ์ว่า เป็นสกทาคามีบุคคลไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิตเหมือนกัน” พระอานนท์ได้ตอบไปว่า พระพุทธเจ้าตรัสดังนั้นจริง

ท่านก็นำเรื่องนั้นกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า คนกลุ่มหนึ่งเป็นคนเลว คนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นคนดีการยึดติดในคนเหล่านั้น ไม่มีประโยชน์ มีแต่ความทุกข์ แต่ใครก็ตามเว้นจากอกุศลธรรมอยู่ร่วมกันกับกลุ่มชนผู้ประพฤติพรหมจรรย์อย่างมีความสุข กระทำกิจดีด้วยการฟัง ได้ความเป็นพหูสูต แสงตลอดทิวภูมิ ได้วิมุตติ บุคคลนี้ดีกว่า ประณีตกว่ากลุ่มคนที่กล่าวแล้วข้างต้นเพราะกระแสนแห่งธรรมเป็นผู้มีศีล มีปัญญาแต่ไม่รู้คติของกันและกัน ดังนั้นบุคคลทั้งสองนี้จึงดีเลวกว่ากันด้วยคุณธรรมคนละอย่าง

รูปแบบการประสานงานและแก้ปัญหาของบุคคลทั่วไป พบว่า มีการประสานงาน และการดำเนินการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น พระอานนท์ได้กระทำทั้งที่เกี่ยวข้องกับพุทธบริษัทโดยตรง และกระทำกับบุคคลอื่นที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาอีกเป็นจำนวนมาก

เมื่อท่านพักอยู่ที่โฆสิตาราม สาวกของอาชีวกคนหนึ่งได้เข้าไปหาท่านแล้วเรียนถามท่านว่า คนพวกไหนได้กล่าวธรรมไว้ดีแล้ว พวกไหนได้ปฏิบัติธรรมดีแล้ว พวกไหนดำเนินไปดีแล้วในโลกนี้ ท่านตอบว่า พวกไหนก็ตามแสดงธรรมเพื่อละระคะ โทสะ และโมหะ พวกนั้นแหละชื่อว่า กล่าวธรรมไว้ดีแล้ว พวกไหนก็ตามปฏิบัติธรรมเพื่อละระคะ โทสะและโมหะ พวกนั้นแหละชื่อว่า ปฏิบัติธรรมดีแล้ว พวกไหนก็ตามละระคะ โทสะ และโมหะ ได้ตัดขาดแล้ว กระทำให้ไม่มีที่อยู่แห่งระคะ โทสะ และโมหะดุจตาลยอดด้วน พวกนี้แหละได้ชื่อว่า ดำเนินไปดีแล้ว

การตอบปัญหาธรรมแก่โกณฑปริพาชกเข้าไปหาท่านแล้วถามปัญหาในทิวณฺฐิ ๑๐ ประการ พบว่า ท่านมีความเห็นว่า โลกไม่เที่ยง โลกไม่มีที่สุด ชีพก็อันนี้ สรีระก็อันนี้ ชีพอย่างหนึ่ง สรีระก็อย่างหนึ่ง สัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี สัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็ไม่ใช่ สิ่งที่ทำท่านนั้นเป็นจริง สิ่งอื่นเปล่าทั้งนั้นหรือ ท่านได้ตอบว่า ไม่ได้เห็นอย่างนั้น แต่เห็นอยู่รู้อยู่ เห็นทิวณฺฐิ และความเพิกถอนขึ้นแห่งทิวณฺฐิว่า มีประมาณเท่าใด

การตอบปัญหาธรรมแก่ เจ้าอภัยลิจฉวีได้ไปหาท่านที่กุฎาคารศาลาปามหาวัน แล้วเรียนถามว่า การที่นิครนถ์นาฏบุตรได้บัญญัติว่า กรรมเก่าหมดไปได้ เพราะความเพียรเผากิเลส ข้าเหตุได้เพราะทำกรรมใหม่หมายความว่า เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงหมด เพราะทุกข์หมดไป เวทนาจึงสิ้นไป ทุกข์ทั้งหมดจึงสิ้นไปโดยไม่เหลือ ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างไร ท่านตอบว่า พระพุทธเจ้าตรัสหมดจดได้ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา

รูปแบบทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากภิกษุอื่น พบว่า พระอานนท์ท่านนอกจากจะทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านยังได้เข้าไปดูแลภิกษุอื่นซึ่งอยู่ในฐานะเป็นเพื่อนสพรหมจารีด้วยกัน เช่น การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากภิกษุอาพาธ ท่านได้ตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปตามเสนาสนะต่าง ๆ ได้พบภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วงไม่มีใครดูแลพยาบาล ท่านก็ได้ช่วยพระพุทธเจ้าพยาบาลภิกษุที่อาพาธนั้นเป็นอย่างดี

การไปกราบทูลพระพุทธเจ้า เพื่อทรงเสด็จเยี่ยม พระผัคคุณะอาพาธหนัก เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเยี่ยม พระผัคคุณะก็ได้กราบทูลว่า ข้าพระองค์มีอาพาธแรงกล้ามากไม่อาจที่จะทน

ได้ มีทุกขเวทนาจัด ลมเสียดแทง ศีรษะเจ็บปวด เหมือนคนมีกำลังเอาไม้ดองค้ำแหล่โคที่ท้อง เจ็บปวดเร้าร้อนทั่วกาย เหมือนคนมีกำลังสองคนจับที่แขนคนละข้างดึงไปอย่างบนกองถ่านเพลิงฉะนั้น

กราบทูลพระพุทธเจ้าเพื่อเสด็จเยี่ยม พระคิริมานันทะที่อาพาธหนัก พบว่า พระพุทธเจ้า รับสั่งให้ท่านเรียนสัญญา ๑๐ ประการ เพื่อที่จะได้นำไปสวดให้พระคิริมานันทะฟัง ท่านก็ได้เรียนและ จำได้แม่นยำแล้วได้ไปสวดสัญญา ๑๐ ประการ ให้พระคิริมานันทะฟัง พบว่า ครั้นพระคิริมานันทะได้ ฟังสัญญา ๑๐ ประการแล้วอาพาธที่หนักก็สงบระงับลงทันที

การไปเยี่ยมผู้อาพาธ พบว่า ท่านกับพระสารีบุตรได้ไปเยี่ยมท่านอนาถบิณฑิกบิณฑิก เศรษฐี ซึ่งป่วยหนักลูกจากที่นอนไม่ได้ และได้กล่าวสอนธรรม ทำให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีสบายใจแล้ว จึงลา กลับ หลังจากพระเถระทั้งสองกลับได้ไม่นานท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ถึงแก่กรรม ได้ไปเกิดบน สวรรค์ชั้นดุสิต

การไปเยี่ยมสิริวัฑฒคหบดี ซึ่งป่วยหนักที่บ้าน และได้ถามถึงอาการป่วยพร้อมแนะนำ ให้สิริวัฑฒคหบดี ให้พิจารณาให้เห็นกายในกาย มีความเพียรสติสัมปชัญญะ กำจัดอภิชฌา (ความโลภ อยากรได้) และโทมนัสเสีย

การไปเยี่ยมมานพินนคหบดีชาวเมืองราชคฤห์ ซึ่งป่วยหนักและได้แนะนำให้มานพิน นคหบดีพิจารณาให้เห็นกายในกาย ให้มีความเพียร มีสติสัมปชัญญะ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสีย

จากการวิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อประชาชนทั่วไปนั้น พบว่า พระ อานนทมีอุปการะต่อประชาชนทั่วไป ๖ ประการ คือ ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง บอก ทางสวรรค์ให้

อีกทั้งยังพบว่า มีอุปการะครบทั้ง ๓ ด้าน คือ อุปการะคุณด้านกาย ด้านจิตใจและด้าน ปัญญา คือ

๑) อุปการะคุณด้านกาย คือ การสงเคราะห์สอนหลักธรรมให้สามารถประยุกต์ใช้ในด้าน สัมมาชีพ ประพฤติดีมีวินัย ดำเนินชีวิตโดยสุจริตทั้งทางกายวาจา สอนให้ตั้งมั่นในความดี สอนให้หลัก หนีความชั่ว

๒) อุปการคุณด้านจิตใจ ให้ประพัตติให้เกิดการพัฒนาจิตใจทั้ง ทางด้านสมณะและภาวนา เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ นำประชาชนให้เกิดสุขด้วยสัมมาปฏิบัติ ขจัดทุกข์ด้วยประพัตติสุจริตทางกาย วาจา และใจ เช่น การอนุเคราะห์ผู้ป่วย

๓) อุปการคุณด้านปัญญา เป็นผู้ให้รู้หลักธรรม แจกแจงหลักธรรมให้แจ่มแจ้ง ให้มีปัญญายังรู้เหตุผล รู้รู้ชั่ว รู้คุณรู้โทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ให้รู้จักพิจารณา วินิจฉัย และกระทำการต่างๆ ด้วยความมีวิจารณ์ญาณ ทำให้เป็นบัณฑิตคือผู้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา เริ่มแต่การมีน้ำใจอนุเคราะห์ ให้การศึกษาเรียนรู้ให้เกิดปัญญาทั้งสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา

๔.๑.๖ วิเคราะห์การนำรูปแบบการแสดงความกตัญญูทเวทีของพระอานนท์ไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทย

๑) การนำไปประยุกต์ใช้กับสถาบันครอบครัว เช่นการแสดงความกตัญญูทเวทีต่อบุพพการี การแสดงความกตัญญูทเวทีเช่นการเลี้ยงดูมารดาบิดา ด้วยปัจจัยสี่ การปรนนิบัติ เคารพเชื่อฟัง ตั้งใจศึกษาเป็นต้น และการอุทิศส่วนกุศลให้ บุพพการีที่ล่วงลับ

๒) การนำไปประยุกต์ใช้กับสังคม เช่นการแสดงความกตัญญูทเวทีต่อผู้อื่น และสิ่งอื่น เพราะเป็นฐานค้ำจุนสังคม ในด้านศีลธรรม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อสิ่งเหล่านี้ที่ประกอบด้วยความกตัญญูทเวทีเป็นที่ตั้งแล้วก็จะส่งผลให้สังคมโดยภาพรวมมั่นคงเข้มแข็งนำไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืนได้

๓) การนำไปประยุกต์ใช้ต่อประเทศชาติ เช่น การแสดงความกตัญญูทเวทีด้วยการรู้คุณค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และแผ่นดินที่อยู่อาศัย โดยปลูกฝังความกตัญญูทเวทีด้วยการเห็นคุณค่าของธรรมชาติ การดูแลรักษา การอนุรักษ์ และการไม่ทำลายสาธารณะสมบัติ

สรุป การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูทเวทีของพระอานนท์ พบว่า มี ๕ รูปแบบ วิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูทเวทีต่อพระพุทธเจ้า พบว่ามี ๓ รูปแบบ วิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อพระประยูรญาติ พบว่า มี ๒ รูปแบบ วิเคราะห์รูปแบบแสดงต่อพุทธศาสนิกชนมี พบว่ามี ๖ รูปแบบ วิเคราะห์รูปแบบแสดงต่อพระพุทธศาสนา พบว่ามี ๔ รูปแบบ และวิเคราะห์รูปแบบแสดงต่อประชาชนทั่วไป พบว่ามี ๔ รูปแบบ และการนำเอารูปแบบของพระอานนท์ไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยมีการประยุกต์ใช้กับครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ดังกล่าว